

Нагайник Тарас Григорович,
старший викладач кафедри
криміналістики та судової медицини
Національної академії внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ВСТАНОВЛЕННЯ ФАКТУ СМЕРТІ ЛЮДИНИ Й ОГЛЯД ТРУПІВ ЗАГИБЛИХ (ПОМЕРЛИХ) ОСІБ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

24 лютого 2022 року в Україні почався етап активної фази повномасштабної війни. Бойові дії на території України завдали фізичних та психічних страждань населенню України, спричинили багато проблем в соціальній та медичній сферах. Через масове травмування та загибель людей, навантаження лягло як на МВС України, так і на МОЗ України та МО України. Велика кількість поранених, критичні умови побуту, різке збільшення рівня захворюваності, і, в той же час, зменшення кількості медичних установ та можливостей лікарень, призвело до різкого зростання втрат населення. Масова загибель людей призвела до перевантаження усіх українських бюро судово-медичних експертиз. Наявне число нині працюючих експертів та працівників МВС унеможливило повноцінно всебічно проводити слідчо-розшукові дії та експертизи.

Для вирішення зазначених проблем почали з'являтися пропозиції, які могли б покращити роботу відповідних служб. Так, судово-медичні експерти почали розробляти адекватні організаційні структури та їх функції в особливий період: приймально-сортувальні відділення, відділення з дослідження та ідентифікації трупів без проведення розтинів, відділення ідентифікації особи та видачі трупів для подальшого поховання, – із спеціально підготовленим особовим складом для кожного такого відділу (групи швидкого реагування). Розробка та впровадження даних пропозицій надасть можливість забезпечити не лише етапність, але й згурпованість в роботі судово-медичної служби без хаотичності дій, які часто мали місце на початку періоду активної фази повномасштабної війни [4–6].

В перші дні військової агресії МОЗ встановило, що на період дії воєнного стану на території України та у разі неможливості виконання окремих функцій органів державної влади на окремих адміністративно-територіальних одиницях у зв'язку з триваючими бойовими діями дозволити захоронення тіл за умови:

– обов'язкового огляду трупа на місці його виявлення з оформленням відповідного протоколу (опису трупа із

зазначенням трупних явищ та характеру і локалізацій тілесних ушкоджень);

– проведення фотофіксації ушкоджень у випадку наявності (у випадку наявності ознак насильницької смерті) як обов'язкового доповнення до опису ушкоджень.

У випадку невпізнаного (неідентифікованого) трупа та відсутності можливості проведення судово-медичної експертизи, виконати зазначені вище вимоги, а також описати антропометричні дані трупа, описати словесний портрет, зробити портретну фотографію та зазначити особливі прикмети (зубну формулу, наявність татувань тощо). Копії заповнених документів разом із заповненою довідкою про причину смерті зберігати у закладі охорони здоров'я до окремого розпорядження [2].

Наказом МВС України, МОЗ України, Офісу Генерального Прокурора «Про затвердження Порядку взаємодії між органами та підрозділами Національної поліції України, закладами охорони здоров'я та органами прокуратури України при встановленні факту смерті людини під час воєнного стану на території України» від 09.03.2022 № 177/450/46 затверджено зазначений Порядок задля покращення взаємодії спеціалізованих структур при встановленні факту смерті людини під час воєнного стану. В Наказі передбачено порядок дій працівників закладів охорони здоров'я, де, зокрема, зазначається:

1. Огляд трупа працівниками закладів охорони здоров'я проводиться лише за умови відсутності загроз життю та здоров'ю таких працівників.

2. Заклади охорони здоров'я, у разі надходження повідомлення про смерть людини, негайно повідомляють органи та підрозділи Національної поліції України за телефоном екстреного виклику (102) про кожен випадок установлення ними факту смерті людини незалежно від місця її настання.

3. Працівникам закладів охорони здоров'я дозволяється видавати лікарські свідоцтва про смерть та проводити видачу/захоронення тіл без направлення на судово-медичну експертизу за умови огляду трупа працівником закладу охорони здоров'я на місці перебування трупа зі встановленням факту відсутності ознак насильницької смерті або на підставі наявної медичної документації із закладів охорони здоров'я (без уточнення).

4. Невидача лікарського свідоцтва про смерть відповідно до пункту 3 може бути зумовлена лише прямою письмовою вказівкою з боку органів військової адміністрації, Служби безпеки України та інших уповноважених органів.

5. У випадку встановлення ознак насильницької смерті, до приїзду працівників поліції на місце події працівникам закладів охорони здоров'я забороняється порушувати обстановку за місцезнаходженням трупа, переміщати його, та необхідно рекомендувати не виконувати такі дії присутнім на місці події особам, у тому числі родичам померлих.

У нормативному акті викладений повний алгоритм дії судово-медичних експертів. Так, зокрема зазначається, що огляд трупа на місці його виявлення проводиться слідчим із залученням судово-медичного експерта або лікаря. У разі неможливості огляду трупа на місці його виявлення (обстріли, проведення бойових дій тощо) огляд трупа здійснюється слідчим в бюро судово-медичної експертизи або іншому спеціально визначеному та облаштованому безпечному місці. Судово-медичне дослідження (зовнішній огляд) або судово-медична експертиза (розтин) трупа проводиться на підставі постанови, направлення, відношення або іншого документа, складеного уповноваженою особою військової адміністрації, Національної поліції України, Служби безпеки України, прокуратури або інших уповноважених органів.

За умов явних ознак вогнепальної, вибухової, опікової, хімічної, радіаційної або іншої травми, як результату бойових дій, незалежно від того, чи є постраждалий військовим або цивільним, лікарське свідоцтво про смерть видається лікарем судово-медичним експертом на підставі зовнішнього огляду. Умовою для використання подібного алгоритму є обов'язкове фотографування трупа із достатнім цифровим документуванням, обов'язковий відбір матеріалу для судово-імунологічного та можливого молекулярно-генетичного дослідження (за необхідності), а також за можливості збереження елементів, що стали причиною травмування.

При проведенні експертизи неідентифікованих трупів осіб, що загинули внаслідок бойових дій (цивільних та військових), підхід має бути таким самим за зовнішнім оглядом. Додатково в обов'язковому порядку експертом мають бути здійснені заходи для подальшої ідентифікації (фіксація та обов'язкове фотографування особливих прикмет, зубної формули тощо, вилучення та зберігання об'єктів для молекулярно-генетичної експертизи) [2].

Проте, не зважаючи на затверджений Порядок, слід взяти до уваги, що на час воєнного стану в Україні не завжди вдається констатувати смерть людини керуючись таким положенням, адже є місця, де ведуться постійні бойові дії.

Список використаних джерел

1. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 року № 64.
2. Про затвердження Порядку взаємодії між органами та підрозділами Національної поліції України, закладами охорони здоров'я та органами прокуратури України при встановленні факту смерті людини під час воєнного стану на території України: Наказ Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства охорони здоров'я України, Офісу Генерального Прокурора від 09.03.2022 року № 177/450/46.
3. Деякі питання встановлення факту смерті: Наказ МОЗ України від 01.03.2022 № 390.
4. Ергард Н. М. Проблемні питання у діяльності судово-медичної служби в особливий період. Східноєвропейський журнал. № 1 (22). 2015. С. 123–124.
5. Про розвиток і вдосконалення судово-медичної служби України: Наказ МОЗ України від 17.01.1995 року № 6.
6. Ергард Н. М. Судово-медичний огляд трупів загиблих (померлих) осіб в умовах воєнного стану: інформаційний лист НМУ імені О.О. Богомольця. УкрДІГРІ. 2022. 22 с.

Нагорна Олена Олександрівна,
старший викладач кафедри цивільного
права та процесу факультету підготовки
фахівців для підрозділів кримінальної
поліції Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ КОРУПЦІЙНИХ ВИЯВІВ В УКРАЇНІ ТА ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ

Багато в чому корупція стає визначальною характеристикою ХХІ ст. так само, як ХХ ст. характеризувалося ідеологічною боротьбою між демократією, фашизмом і комунізмом. Нині більшість країн світу визнають легітимність демократії і, бодай, намагаються створити ілюзію конкурентних виборів. Вирізняє сучасні політичні системи саме прихильність до корупції, прагнення правлячих еліт скористатися владою з метою служіння загальним інтересам суспільства або ж власним. Через те, що в основі феномену «корупція» закладено вікові традиції взаємодії у суспільстві – «послуга за послугу» або «do ut dest», лише після піднесення боротьби з корупцією до рівня державної політики у ХХ ст. вдалось мінімізувати її